

Success and Unfinished Agenda in Disease Control

ภาวะกิจการควบคุมโรคที่ประสบความสำเร็จและที่ยังค้างคา

> นายแพทย์ คำนวณ อึ้งชูศักดิ์ และนายแพทย์ ศุภมิตร ชุณหะวัณ

ในการประชุมวิชาการควบคุมโรคประจำปี ๒๕๕๑ ซึ่งได้มีการจัดสัมมนาในระดับวิทยาแห่งชาติครั้งที่ ๑๘ ควบคู่ไปด้วย ได้มีหัวข้อการอภิปรายที่น่าสนใจหัวข้อหนึ่งว่าด้วย “Success and Unfinished Agenda in Disease Control” ซึ่งหากจะแปลเป็นไทยก็คงมีความหมายใกล้เคียงกับเรื่องที่ว่าด้วย “ภาวะกิจการควบคุมโรคที่ประสบความสำเร็จและที่ยังค้างคา”

โดยวิทยาการ ๗ ท่านได้หยิบยกเรื่องสำคัญมาเสวนาร่วมกัน ได้แก่

- การกวาดล้างโรคโปลิโอ
- โรคที่นำโดยแมลง
- เอดส์
- วันโรค
- โรคจากการประกอบอาชีพ
- โรคไม่ติดต่อ
- การบาดเจ็บ

การที่เราคิดและพบปัญหาแบบแยกส่วน ย่อมสะท้อนไปถึงวิธีการจัดการระบบที่พบต่อการแก้ปัญหา เช่น การแบ่งปัญหาตามชนิดของเชื้อโรค เป็นโรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ โรคจากการประกอบอาชีพ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทำให้เกิดการแบ่งแยกงบประมาณไปด้วย และหลายครั้งเกิดการแบ่งแยกทางความคิดตามมาอย่างไม่ตั้งใจ เช่น คิดเปรียบเทียบว่างานโรคติดต่อหรือโรคไม่ติดต่องานใดที่หน่วยงานให้ความสำคัญกว่ากัน ฯลฯ

แต่หากใช้ประชาชนเป็นตัวตั้งและมองว่าคนคนหนึ่งที่เกิดมาจนแก่ชรา นั้น เขาต้องเผชิญกับโรคอะไรบ้างที่ไม่สมควรป่วย และเสียชีวิตก่อนวัยอันควรจากโรคอะไรบ้าง จะเกิดมรรคผลอันใดที่เราจะพยายามส่งเสริมการให้ภูมิคุ้มกันโรคจนครบถ้วน แต่เด็กกลับต้องเสียชีวิตจากการบาดเจ็บ เช่น การจมน้ำภายหลังการได้รับวัคซีนครบเพียงไม่กี่วัน แม้เราจะพยายามควบคุมโรค

ไข้เลือดออกจนลดการตายได้แต่เด็กนักเรียนหรือวัยรุ่นกลับคิดเชื้อเอดส์ เราอุตส่าห์ป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพแต่คนงานและประชากรจำนวนมากมาจบชีวิตจากการบาดเจ็บเวลาเดินทางในเทศกาลต่าง ๆ หรือป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือมะเร็งที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคยาสูบ ฯลฯ

อย่างไรก็ดียังมีความจำเป็นอยู่ที่จะต้องศึกษาค้นคว้าสอบสวนปัญหาสุขภาพต่าง ๆ โดยใช้สาเหตุเป็นตัวกำหนด แต่ก็ควรส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่นักวิชาการสาธารณสุขเห็นความสำคัญที่จะต้องใช้ทุกโอกาสและทรัพยากรที่แต่ละโครงการมี เพื่อร่วมกันดำเนินการแบบผสมผสานให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด

สำหรับสาระสำคัญเฉพาะ ๆ ของการอภิปรายโดยดูจากโรคหรือปัญหาสุขภาพที่จะเกิดกับช่วงอายุแต่ละช่วงนั้นอาจสรุปได้ดังนี้คือ

โครงการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคเป็นโครงการที่มีส่วนช่วยป้องกันมิให้เด็กเล็กป่วยและตายจากโรคที่สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีน ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ ความสำเร็จของประชาคมโลกที่จับมือร่วมกันขยายโอกาสให้เด็กเล็กทุกคนไม่ว่าในประเทศใดได้รับวัคซีนโปลิโอครบตามกำหนด จำนวนเด็กป่วยจากโรคนี้ทั่วโลกลดจาก ๓๕๐,๐๐๐ ราย เมื่อยี่สิบปีที่แล้ว เหลือเพียง ๘๘๕ รายในปี ๒๕๕๐ แต่ยังเป็นภารกิจที่ยังไม่ลุล่วงจากเป้าหมายที่ต้องการกวาดล้างโปลิโอให้หมดไปจากโลกนี้ ในฐานะที่ประเทศไทยได้ดำเนินการอย่างเข้มแข็งมาตลอดและยังมีผู้ป่วยใหม่ในประเทศใกล้เคียงจึงต้องเฝ้าระวังโรคและรักษาความครอบคลุมของการหยอดโปลิโอ รวมถึงการรณรงค์ประจำปีต่อไปจนกว่าโรคนี้จะหมดไปในทุกประเทศ

- การควบคุมไข้เลือดออก อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยประสบความสำเร็จในการลดอัตราตาย แต่ยังไม่สามารถลดอัตราป่วยลงมาได้ การแพร่ระบาดของยุงไปทั่วทุกจังหวัดและมีได้จำกัดอยู่เฉพาะประชากรเด็กเท่านั้น แต่ผู้ใหญ่ก็มีอัตราป่วยมากขึ้น การควบคุมโรคไข้เลือดออกต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนและพฤติกรรมของประชาชนในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย สำหรับมาตรการทางกฎหมายก็ควรจะได้มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการบังคับใช้ในระดับชุมชน

- โครงการป้องกันโรคเอดส์ในประเทศไทยนับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูงเพราะสามารถป้องกันคนไทยคิดเชื่อนี้ นับตั้งแต่มีการระบาด จากเดิมที่มีการติดเชื้อรายใหม่ปีละประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน เหลือเพียงปีละประมาณ ๑๐,๐๐๐ ถึง ๑๕,๐๐๐ คน แต่ก็ต้องถือว่ายังไม่สำเร็จลุล่วง มีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสนใจกับการติดเชื้อในกลุ่มวัยรุ่น ชายรักชาย ผู้ติดยาเสพติด การติดเชื้อในกลุ่มสามีภรรยาที่มีฝ่ายหนึ่งติดเชื้อแต่อีกฝ่ายไม่มี

สิ่งที่เราควรให้ความสำคัญเพิ่มเติมรวมถึงการพัฒนาระบบการให้คำปรึกษาเพื่อชักนำให้ผู้มีพฤติกรรมมารับการตรวจหาพบว่าติดเชื้อจะได้วางแผนเข้าสู่การให้ยาต้านไวรัส หรือหากยังไม่ติดเชื้อก็จะได้ปรับพฤติกรรมเสี่ยงทั้งของตนเองและของคูครองหรือคู่ทางเพศสัมพันธ์

- การป้องกันการบาดเจ็บ แม้จะมียอดผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บอันเนื่องมาจากการเดินทางด้วยรถยนต์บนท้องถนน แต่กระทรวงสาธารณสุขก็ได้แสดงบทบาทสำคัญในการจัดระบบบริการทางการแพทย์ฉุกเฉิน และในเรื่องการเฝ้าระวังการบาดเจ็บเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงมาตรการต่าง ๆ เช่น การเข้มงวดเรื่องสุรา การสวมหมวกกันน็อค การบริหารจัดการเชิงบูรณาการเป็นต้น แต่ขนาดปัญหาในเรื่องนี้ก็ยังไม่ลดลงอย่างน่าพึงพอใจ กระทรวงสาธารณสุขยังคงต้องพยายามทำหน้าที่ของตนเองอย่างเข้มแข็งและมีเอกภาพในเรื่องการเฝ้าระวังการบาดเจ็บและผลักดันมาตรการต่าง ๆ ผ่านหน่วยงานหลักต่อไป

แม้จะมีระบบประกันสังคมที่ดูแลด้านการเจ็บป่วยของผู้ประกอบอาชีพ แต่การป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพ ยังเป็นภารกิจที่ขาดแคลนเรื่ององค์ความรู้ และการบริหารจัดการอย่างมาก ขนาดปัญหาของโรค การกระจาย และต้นเหตุยังไม่สามารถทำให้ปรากฏชัดและชักนำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนัก ดังนั้นภารกิจสำคัญอาจจะเริ่มต้นที่การเฝ้าระวังโรคที่เกิดขึ้นบ่อยกับแรงงาน แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ขาดการรายงานเนื่องจากการสรุปว่าเป็นโรคจากการประกอบอาชีพอาจมีผลต่อการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายต่าง ๆ

- เรื่องของวัณโรคเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก ปัญหาสำคัญของวัณโรคคือที่ไม่สามารถทำให้อัตราการรักษาคืบตามมาตรฐานสูงเกินกว่าร้อยละ ๘๐ ซึ่งอาจมีส่วนจากการที่ผู้ป่วยวัณโรคประมาณร้อยละ ๒๐ มีการติดเชื้อเอชไอวีร่วมด้วย แต่ก็สามารถจัดการได้โดยให้ยาต้านไวรัสเอชไอวีร่วมด้วย แต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่ไม่มีผู้จัดการเรื่องการป้องกันและดูแลรักษาให้ได้ตามมาตรฐานในหน่วยบริการต่างๆ การแก้ไขที่สำคัญจึงได้แก่ให้มี TB coordinator ในทุกโรงพยาบาล และหมั่นป้อนข้อมูลเรื่องของวัณโรคให้ผู้บริหารได้ทราบ เพื่อจะได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ และได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารอย่างดี

- การควบคุมมาลาเรียในประเทศนับว่าประสบความสำเร็จอย่างดีด้วยมาตรการเฝ้าระวัง ค้นหาผู้ติดเชื้อ ให้การรักษาให้หายขาด ปัญหาที่ยังค้างคาอยู่ได้แก่ การควบคุมโรคการ

แพร่ระบาดบริเวณแนวชายแดนไทยกับพม่าและไทยกับเขมร เนื่องจากการเคลื่อนย้ายประชากรจากประเทศเพื่อนบ้านที่นำเชื้อเข้ามา และยารักษาโรคมลาเรียที่ปลอมทำให้รักษาไม่ได้ผลและอาจเกิดปัญหาเชื้อดื้อยาตามมา นอกจากนี้ยังมีปัญหาการควบคุมมาลาเรียในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความไม่สงบทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าไปดำเนินกิจกรรมการควบคุมโรคได้ตามปกติ ทางออกในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้แก่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

- การควบคุมป้องกันโรคไม่ติดต่อ ประเทศไทยเริ่มมีการณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา และประสบความสำเร็จในหลายด้าน เช่น การออกกฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบ ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีว่าปัญหาจากโรคมะเร็งปอดและมะเร็งของอวัยวะต่าง ๆ จะเริ่มลดลงในอนาคต และที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ได้แก่การควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หากประสบความสำเร็จในการออกกฎหมายเรื่องการโฆษณาและการห้ามจำหน่ายแก่เด็ก ก็จะเป็นก้าวสำคัญในการลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น ความรุนแรง และการบาดเจ็บสำหรับโรคไม่ติดต่ออื่น ๆ แต่เป็นภาระที่สำคัญได้แก่ โรคหลอดเลือดหัวใจและสมอง เบาหวาน และความดันโลหิตสูงนั้น การรณรงค์เพื่อให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา แต่ต้องอาศัยกระบวนการทางสังคมและการทำนโยบายสาธารณะเพื่อลดการคงอยู่ของปัจจัยตั้งต้นของการเกิดโรคเช่น การควบคุมอาหารหวาน เค็ม ไขมันสูง ตลอดจนส่งเสริมให้มีปัจจัยเกื้อหนุนที่จะทำให้คนออกกำลังกายได้อย่างสม่ำเสมอ การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงและปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างและปรับเปลี่ยนนโยบายสาธารณะจึงเป็นหัวใจของการแก้ไขปัญหาโรคไม่ติดต่อ

การอภิปรายครั้งนี้เรียกร้องให้ผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมโรคให้ความสนใจทั้งโรคติดต่อและไม่ติดต่อและโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม ใช้ศักยภาพในการสนับสนุนซึ่งกันและกันและร่วมมือกันช่วยเรียกร้องผลักดันการดำเนินการอย่างเป็นเอกภาพ